

Маънавият тарғиботчисига ёрдам

**Ш. АКРАМОВА,
Н. САЛОМОВ**

**ЁШЛАРДА
МАФКУРАВИЙ
ИММУНИТЕТНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ
ОМИЛЛАРИ**

РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ ТАРҒИБОТ МАРКАЗИ

Ш. АКРАМОВА
Н. САЛОМОВ

**ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ
ИММУНИТЕТНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ
ОМИЛЛАРИ**

ТОШКЕНТ «МАЪНАВИЯТ» 2015

УЎК: 37.017.92

КБК: 74.200.51

А 42

Акрамова Ш.

А 42 Ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш омиллари / Ш. Акрамова, Н. Саломов; масъул муҳаррир Қ. Қуранбоев; Республика маънавият тарғибот маркази. – Тошкент: «Маънавият», 2015. – 32 б.

ISBN 978-9943-04-245-2

Глобаллашув шароитида ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг муҳим жиҳатлари, хусусиятлари ва омиллари ҳамда бу жараёнда таълим-тарбиянинг ўрни ва аҳамияти долзарб мавзулардан биридир.

Ана шу масалалар таҳлилига бағишланган мазкур рисола маънавий-маърифий ишлар учун масъуллар, ота-оналар, ўқи-тувчилар, синф раҳбарлар, тарбиячилар ва тарбия масалалари билан қизиқувчи кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

УЎК: 37.017.92

КБК: 74.200.51

М а с ъ у л м у ҳ а р р и р:
сиёсий фанлар доктори Қ. Қуранбоев

Т а қ р и з ч и л а р:
педагогика фанлари доктори, профессор М. Қуронов
педагогика фанлари номзоди Г. Арипова

ISBN 978-9943-04-245-2

© «Маънавият», 2015

КИРИШ

Жаҳон тараққиётининг ҳозирги босқичида одамзот ғоят мураккаб ва зиддиятли жараёнларнинг гувоҳи бўлмоқда. Бу, биринчидан, дунё харитасида янги давлатларнинг вужудга келгани, инсониятнинг тинч-тотув яшаши ва тараққиётнинг янги босқичга кўтарилишига хизмат қиладиган янги имкониятларнинг пайдо бўлиши, иккинчидан, дунёвий тараққиётга тўсиқ бўладиган, демократик ривожланишни издан чиқарадиган, инсоният, халқлар, оилаларнинг бирлигига раҳна соладиган маънавий таҳдидларнинг вужудга келиши, учинчидан, глобаллашув жараёнининг жамият ҳаётининг барча соҳаларига кириб келаётгани билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 23 йили давомида халқимизнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий-маданий ҳаётида улкан янгиликлар содир бўлди. Энг муҳими, онг-тафаккуримиз ўзгариб, Ватан равнақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлиги йўлида халқимизнинг шахсий ва умуммиллий мақсадлар муштараклигига, ғоявий бирликка интилиш ҳисси уйғонди. Бироқ, бизнинг мустақил юксалиш натижаларимизни кўролмайдиган, ўз геополитик мақсадларидан келиб чиқиб миллий маънавий қадриятларимизни қадрсизлантиришга қаратилган ғоявий таҳдидлар ҳамон давом этмоқда.

Бутун инсониятга таҳдид солаётган халқаро терроризм ва экстремизм дунё цивилизациясининг, давлатлараро интеграциянинг ашаддий душманига айланиб бормоқда. У тобора кенгайиб, жаҳондаги кўплаб мам-

лакатларга ўзининг салбий таъсирини кўрсатмоқда. Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек, «бу офат қачон, қайси томондан, қандай ҳужум қилишини ҳеч ким билмайди».¹ Зеро, бу даврда кўз билан илғаб бўлмас қудратли тарғибот кучлари, демократик ривожланишни издан чиқарадиган, халқлар ва миллатлар тинчлигига раҳна соладиган хавф-хатар ҳамда таҳдидлар бизни ҳар томондан қуршаб турибди. Афсуски, замонавий ахборот технологиялари соҳасидаги ютуқлардан ёвуз мақсадлар йўлидан фойдаланиб, уни тараққиёт кушандасига айлантираётган кучлар ҳам мавжуд бўлиб, улар ўз саъй-ҳаракатлари билан кишиларнинг тинч-фаровон ҳаётига дахл қилмоқда. Янги кашф этилаётган ахборот ҳуружлари инсон онги ва қалбига тажовуз қилиб, унинг турмуш тарзи, қарашларини ўзгартиришга интилмоқда. «Инсон қалби ва онгини эгаллаш учун кураш хилма-хил ғоялар билан қуролланган, турли манбалардан озикланадиган мафқураларнинг асосий мақсадларига айланмоқда».²

Президент Ислом Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» китоби муқаддимасида унинг дунёга келишига сабаб бўлган улкан гоаявий-тарбиявий эҳтиёж баён қилинади: «Ушбу китоб инсоннинг юксалишида маънавият оламининг қандай таъсир ва аҳамиятга эга экани, шунингдек, маънавиятга қарши қаратилган ҳуружларнинг реал хавфи ҳақида атрофлича фикр юритиш, халқимиз янги ҳаёт, янги жамият асосларини қураётган ҳозирги мураккаб ва таҳликали замонда одамларни бундай хатарлардан огоҳ этиш, эл-юртимиз,

¹ **Ислом Каримов.** Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. – Т.: «Ўзбекистон», 1998, 429–32-б.

² **Р. Энтони. А. Эллиот.** Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. – М.: Эврика, 2001, 102-б.

кенг жамоатчилик эътиборини бу масалаларга яна бир бор қаратиш, келажак авлодимизни маънавий соғлом этиб тарбиялаш билан боғлиқ вазифаларни аниқ белгилаб олиш борасидаги ҳаётий эҳтиёж маҳсули сифатида дунёга келди»¹.

Шахс дунёқарашининг умумий тизимида соғлом эътиқод, ишонч ва миллий қадриятлар тизимининг устуворлиги ёт мафкураларга қарши иммунитетни тарбиялашда муҳим омил бўлиб хизмат қилади. Шунинг учун умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларини ҳаёт ҳодисаларини илмий таҳлил қилишга ва баҳолашга, ўз қарашларини ҳимоя қилишга ўргатиш керак. Токи ўсмир бузғунчи мафкураларга, уларнинг тарғиботига ҳар доим, ҳамма жойда мурасасиз бўлсин, миллий ғоямизни амалда қўллашга, ҳимоя қилишга тайёр бўлсин.

Зеро, Президент Ислом Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида таъкидлаганидек: «Ҳар қандай касалликнинг олдини олиш учун, аввало, киши организмида унга қарши иммунитет ҳосил қилинади. Биз ҳам фарзандларимизни она Ватанга муҳаббат, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига садоқат руҳида тарбиялаш учун, таъбир жоиз бўлса, аввало уларнинг қалби ва онгида мафкуравий иммунитетни кучайтиришимиз зарур»².

¹ **Ислом Каримов.** «Юксак маънавият – енгилмас куч». – Т.: «Маънавият», 2013, 16–17-б.

² Ўша манба, 119-б.

МАФКУРАВИЙ ТАҲДИД ШАКЛЛАРИ

Дунёдаги мафкуравий тортишувлар ва учраётган инфор­мацион хуружлар ўсиб келаётган ёш авлоднинг тарбиясига янги талабларни қўймоқда. Маънавий-маърифий, тарбиявий ишларда мафкуравий таҳдидлар шароитида ёт мафкураларнинг мустақиллигимизни мустаҳкамлашимизга қарши олиб бораётган ҳужумларини ва ёшларимизни лоқайд, сиёсий заиф, мафкуравий бефарқлигига эришишга қаратилган ҳаракатлар таъсирини зарарсизлантириш зарурати алоҳида таъкидланмоқда.

Ғарб давлатлари ҳаётининг турли соҳаларида, хусусан, маданий ҳаётида юз бераётган инқироз жараёнларига холис ёндашаётган мутахассислар, Ғарб дунёси ҳалокат томон бораётганини қайғу билан қайд этмоқдалар. Масалан, америкалик таниқли файласуф ва сиёсий шарҳловчи П. Ж. Бюкененнинг сўнгги йилларда эълон қилган китоблари сарлавҳасининг ўзи муаллифнинг ҳасрат ва ташвишларига ишора қилади: «Буюк хоинлик: Америка суверенитети ва ижтимоий адолат глобал иқтисодиёт тангрисига қурбон этилгани ҳақида»(1998), «Ғарбнинг ҳалокати: аҳолининг камайиши ва муҳожирликнинг кучайиши мамлакатимиз ва тамаддунимизга қандай таҳдид солмоқда?»(2001), «Ўн­гларнинг сўлларга айланиши» (2004), «Ғарбнинг ҳалокати» китобида АҚШда вужудга келган вазият­ни чуқур ва атрофлича таҳлил этар экан, муаллиф ўз юртининг ва умуман Ғарб дунёсининг таназзулини,

аввало, маданиятнинг емирилаётгани, азалий урф-одатларнинг йўқолаётгани, асрлар давомида эъзозлаб келинган кадриятларнинг топталаётгани билан боғлайди ва бундай ишларнинг тепасида турган «маданий инқилобчилар»ни П.Бьюкенен «замонамиз толибонлари» деб атади.¹

Ҳозирги замоннинг мафкуравий манзарасида сезиларли аҳамият касб этаётган вайронкор ғояларни икки гуруҳга бўлиш мумкин. Зотан, ўзбек жамиятининг тараққиётига хавф солаётган ғоялар (шовинизм, неототалитаризм, космополитизм (дунё фуқаролиги ва шу қабилар)ни мамлакатимиз фуқароларига бевосита сингдиришга уринилаётган ғоялар (миллатчилик, диний экстремизм, миллий маҳдудлик, миссионерлик, прозелитизм, «оммавий маданият», «ахлоқсизлик фалсафаси» ва шу қабилар)дан ажрата билиш лозим.

Ўзбек жамиятига катта хавф солаётган ғоялардан бири – шовинизм. Уни, Президент Ислон Каримов таъкидлаганидек, «муайян кучлар ва давлатлар томонидан бўладиган сиёсий, мафкуравий ва иқтисодий ҳукмронлик деб ёки миллатлараро ва давлатлараро, минтақавий муносабатларда унга интилиш деб таърифлаш мумкин».²

Шовинизм тарафдорлари ўз манфаат ва эҳтиёжларини ҳаддан зиёд улуглайди, уларни бошқа миллат ва элатлар ҳисобига қондиришни тарғиб этади. «Иқтисодий имкониятлари заифлашган, ижтимоий тотувликка дарз кетган, ички зиддиятлар кучайган, Ватан,

¹ **Б. Умаров.** Ғарб тамаддуни: инкироз аломатлари // Тафаккур. – Т.: 2007. – № 2, 12–23-б.

² **Ислон Каримов** Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Т.: «Ўзбекистон», 1997, 52-б.

миллат тақдиридан ўзининг тор манфаатларини устун кўядиган, ўзаро келиша олмаётган, ҳокимиятга даъвогар сиёсий гуруҳларнинг мавжуд муаммоларини ташқи кучлар ёрдамида ҳал қилишга уриниши ва маънавий-рухий парокандалик, эртанги кунга ишончсизлик туйғулари ҳукмрон бўлган мамлакатлар буюк давлатчилик шовинизми нишонига айланишини замонавий тарих ҳам кўрсатиб турибди»¹.

Миллат ва элатларнинг ягона тоталитар тизим шароитидагина фаровон ҳаёт кечири олишини тарғиб этувчи неототалитаризм ғоялари ҳам жамиятимиз тараққиёти учун катта хавф тугдирмоқда. Чунки ушбу ғоя тарафдорлари миллатларни яна империя шароитига қайтаришни, яна миллий кадриятларга панжа орасидан қарашни таклиф этадилар. Бу ҳақда Президентимиз Ислом Каримов: «Халқнинг урф-одатлари, анъаналари, маданияти оёқ ости қилинди, она тилининг қўлланиш соҳаси сунъий тарзда чеклаб қўйилди. Ҳатто, шундоқ ҳам миллий анъаналардан анча олисда бўлган айрим санъат турлари ҳам кимларгадир мақбул бўлмай қолди ва уларни янгилашга уриндилар. Ҳатто, миллий либос ҳам қораланди. Кези келганда одамлар миллий анъаналар бўйича тўй қилиш, қариндош-уруғларни дафн этишга ҳам чўчиб қолган эдилар»², дея таъкидлайди.

Ахборот тарқатиш жараёни бутун ер юзини қамраб олмоқда. XX асрнинг сўнги ўн йиллигида халқаро компьютер тармоғи – интернет тизимининг вужудга келиши ва ахборот алмашинуви жараёнларининг тезлашиб бориши бугунги кунда ғоявий таъсир ўтказиш кўла-

¹ Миллий истиклол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. Маъруза матнлари учун материаллар. – Т.: «Янги аср авлоди», 2001, 35-б.

² **Ислом Каримов.** Ўзбекистон мустақилликка эришиш остида. – Т.: «Ўзбекистон», 2011, 119-б.

мини кенгайтирмоқда. АҚШ мудофаа маҳкамасининг оддий бир лойиҳасидан бошланган бу тизим бир мамлакатда пайдо бўлган ғояларнинг тез фурсатда бутун дунёга ёйилишини таъминламоқда.

Интернет инсониятнинг муҳим ютуғи бўлиб, ахборот ва коммуникация жараёнларини мисли кўрилмаган даражада тезлаштирди. Одамларга қатор қулайликлар яратди. Масалан, АҚШ ва Европада интернет орқали амалга ошириладиган савдо-сотиқнинг умумий ҳажми 5 триллион доллардан ошиб кетганлиги бунинг исботидир. Бунга кўра, 2002 йилда ҳар бир ишлатилган долларнинг ярми интернет орқали ишлатилган.

IDS таҳлилчиларининг маълумотларига кўра, ҳозирда ер юзининг чорак қисмидан иборат 1,4 миллиард киши интернет тармоғидан мунтазам равишда фойдаланади ҳамда яқин 8 йилликда бу кўрсаткич 2 миллиарддан ошиб кетиши кутилмоқда. Экспертлар тахминича, 2012 йилда интернет тармоғига шахсий компьютерлардан кўра, мобил алоқалардан кириш нисбати ошиб кетади¹. Интернет тармоғидан фойдаланувчиларнинг 90 фоизи ривожланган давлатларда яшайди. Дунёнинг қолган аҳолиси эса шу кичик доиранинг мафкуравий таъсирида ҳаёт кечиради, деб хулоса қилиш мумкин.

Бугунги дунёда ахборот-коммуникация жараёнларида сунъий йўлдошларнинг ҳам ўрни катта бўлмоқда. Лекин фазодаги сунъий йўлдошлар бир неча – АҚШ (30 та), Япония (21 та), Россия (12 та), Хитой ва Ҳиндистон (9 тадан) давлатларига тегишли, холос².

Кучли мафкуравий таъсир кўрсатиш воситаси бўлган интернет тизими жиддий муаммоларни ҳам келти-

¹ <http://www.internet.ru/node/18678>

² Саммерс И., Дюнц Б. Высокоскоростное цифровое соединение с сетью Интернет. – М.: Радио и связь, 2008, – 158-с.

риб чиқармоқда¹. Ушбу тизимдан кўпорувчилик, гоёни «экспорт» қилиш, одамлар онгини заҳарлаш мақсадида фойдаланиш эса мафкуравий курашни янада кескинлаштиради, одамларни электрон хуружлар кибертерроризм қаршисида чорасиз қилиб кўяди.

Йирик террорчи гуруҳларнинг интернет тизимидаги кўпорувчилик ҳаракатлари инсониятни ташвишга солмоқда. Чунки интернетнинг бепоён оламида уларнинг изини топиб олиш гоёт мушкул. Шу тариқа ахборот ёвуз кучлар – уюшган жиноятчилик, жаҳон терроризми кўлида хавфли курулга айланмоқда. Маълумотларга қараганда, ахборот таҳдидини уюштириш устида 120 га яқин давлат «ҳамжиҳатлик» билан иш олиб борапти. Демак, ягона ахборот маконини яратиш, ундан ахборот таҳдиди йўлида фойдаланиш шу даражага етдики, ахборот майдонидаги хуруж ядро полигонларидан кўра, хавфлироқ бўлиб қолди. Бугунги кунда 20 га яқин давлатда ядро курули ишлаб чиқариш борасида саъй-ҳаракатлар давом этаётган паллада, ахборот таҳдиди билан 120 га яқин давлатнинг жиддий шугулланиши дунёни ядро урушидан кўра ахборот хуружи талвасага солаётганидан далолат беради.

Бугунги кунда ахборот хуружининг яна бир кўриниши одоб-ахлоқ, шарм-ҳаё каби қадриятларга тажовуз тарзида намоён бўлмоқда. 2006 йилда АҚШнинг Колорадо штатига қарашли шаҳарчада икки нафар ўсмир 12 нафар синфдошини отиб ўлдиргани, бир қанчасини ярадор қилиб, охири ўз жонига қасд қилганлиги ҳақидаги шов-шув дунёга тарқалган эди. Компьютердаги машҳур ўйиндан таъсирланган болалар ана шундай мудҳиш қотиллик содир этган.

¹ <http://net.compuenta.ru>

Мафкуравий жараёнларнинг глобаллашиб боришида маданий омилнинг ҳам ўрни бор. Айниқса, халқлар ўртасида маданий ҳамкорлик ва айирбошлашлар жараёнида бир миллий маданиятдаги баъзи йўналишлар бошқа халқларнинг маданий ҳаётига ҳам сингиб боради. Бу ҳол глобаллашувнинг кўринишларидан бири бўлиб, мафкуравий ҳаётнинг ўзгариб боришига таъсир кўрсатиши мумкин. «Ғарб маданияти»га хос айрим унсурларнинг халқимиз турмуш тарзига кириб келиши мафкуравий тарбия ишимизга салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Айниқса, гиёҳвандлик, зўравонлик, жангарилик, тажовуз ва бошқа гайриахлоқий унсурларнинг оммавий ахборот воситалари, китоблар, рок-музыка, интернет орқали зимдан тарғиб этилиши миллий қадриятларга путур етказиши мумкин. Бундан хулоса шуки, глобаллашув ҳодисаларини чуқур ўрганиш, ундан фойдаланиш йўл-йўриқлари ва технологиясини ишлаб чиқариш бугунги кунда муҳим амалий педагогик вазифадир.

Турли хил диний эътиқодларни инсон, хусусан, ёшлар онгига сингдириш орқали сиёсий мақсадларга эришиш мафкуравий тажовузнинг бир шаклига айланмоқда. Профессор М. Қуроновиқнинг «Эгоцентризм – ёввойилик фалсафаси» номли мақоласида ушбу ғоянинг ёвузликдан иборат мазмун-моҳиятини очиб берилади: «Ҳозирги пайтда инсоният ҳаётига катта хавф туғдираётган халқаро терроризм, диний экстремизм, наркоагрессия ва ОИТС сингари офатларни кўпчилик яхши билади. Лекин бугунги кунда ҳамма ҳам билавермайдиған, ошқора кўзга ташланмайдиған, маънавий ҳаётимизни издан чиқаришга қаратилган жиддий хатарлар ҳам борки, ҳозирок уларнинг олдини олмасак, кейин кеч бўлади. Булар Ғарб оламида кенг тарқалган эгоцентризм ва эркинлик ниқобидаги ахлоқсизлик

фалсафасидир»¹. Эгоцентризм – ўтакетган худбинлик бўлиб, фақат ўзини, ўз манфаатларини ўйлаб яшаш, бошқа ҳеч нарсани тан олмасликдир. Бу зарарли иллат жаҳолат ва ақидапарастликдан асло қолишмайди.

Мақола муаллифи таъкидлаганидек, «менга барибир» деб қараш, беписандлик, ўз манфаатини ҳаммадан устун қўйиш, шуҳратпарастлик, маҳмадоналик, тажанглик, бировни эшита билмаслик, хатосини тан олмаслик, танқидга чидамсизлик эгоцентризм белгиларидир. Юксак маънавият, ҳамжихатлик, уюшқоқлик, мафқуравий иммунитет бу каби иллатлардан қутулишнинг маърифий воситасидир.

Ушбу муаммо Ўзбекистон «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати фаолиятида маънавий-маърифий ишларнинг асосий вазифаларидан бирига айланди. Педагогика фанлари номзоди Б. Мирзаолимов ўзининг «Ёшлар онгида миллий истиқлол ғоясини шакллантиришнинг педагогик асослари («Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати фаолияти мисолида)» тадқиқотида ушбу масаланинг илмий-амалий ечимларидан бири сифатида жамоатчилик асосида фаолият кўрсатувчи «Тафаккур» илмий марказини ташкил этди. Марказнинг «Нотиклар фракцияси», «Маърифатчилар фракцияси», «Шарҳловчилар фракцияси» ҳамда «Ташкилотчилар фракция»ларининг фаолияти ёшларнинг мафқуравий билимларини чуқурлаштиришда катта ҳисса бўлиб қўшилди².

Ёшларининг мафқуравий иммунитетини кучайтириб, бизга ёт қарашлар ва тушунчаларга нисбатан

¹ М. Куронов. Эгоцентризм - ёввойилик фалсафаси // «Халқ сўзи». – Т.: 2006, 2-б.

² Б. Мирзаолимов. Ёшлар онгида миллий истиқлол ғоясини шакллантиришнинг педагогик асослари («Камолот» ЁИХ фаолияти мисолида): – Т.: ЎПФИТИ, 2005, 23-б.

фаол қарши муносабатларини шакллантириш тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Ёшларни миллий мафкура руҳида тарбиялаш соф инсоний муносабатлар ва ҳис-туйғулар асосида қурилса, ҳар бир ўсмирнинг энг нозик кечинмаларига, ҳиссиётига таъсир этадиган ғоя даражасига кўтарилса, бузғунчи ғоялар йўли тўсилади. Жоҳил ақидапарастликнинг «даъвати» ҳам, ахлоқни рад этадиган, биз учун мутлақо бегона ғоялар ҳам ўз таъсирини ўтказа олмайди».

ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Мамлакатимизда радио, телевидение, газета-журналлар ва интернет, ахборот технологияларининг кенг тармоқланган тизими маънавий-мафкуравий тарбиянинг ажралмас ва зарурий қисмидир. Оммавий ахборот воситалари тизими аҳолининг кенг қатламини, жумладан, ёшларни ҳам қамраб олади. Чунки ҳар бир оила у ёки бу телерадио воситасига эга, телесигналлар қабул қилишади. 2010 йилнинг 1-ярим йилдаги статистик маълумотларга кўра, Ўзбекистонда 1млн. 835 минг нафар киши интернет хизматларидан фойдаланган. Демак, ҳозир болалар ҳали ўқишни ўрганмасдан, катта ҳажмдаги турли хил, жумладан, мафкуравий маълумотларни ҳам қабул қила борадилар: демак, улар Ўзбекистон, унинг давлат рамзлари, мустақиллиги, тинчлик учун кураш тўғрисидаги тасаввурга эга бўлишлари мумкин. Вақт ўтган сайин ўсмирларнинг тарихий-сиёсий билим ва тасаввурлари кенгайиб боради.

Президент Ислом Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» китобида глобаллашув ва интернетнинг роли тўғрисида: «Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио, телевидение, матбуот, интернет каби воситалар орқали ҳам рангбаранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон ахборот майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда болаларимизнинг онгини фақат ўраб-чирмаб, уни ўқима, буни кўрма, деб бир томонлама тарбия бериш, уларнинг атрофини темир девор билан

ўраб олиш, ҳеч шубҳасиз, замоннинг талабига ҳам, бизнинг эзгу мақсад-муддаоларимизга ҳам тўғри келмайди. Нега деганда, биз юртимизда очиқ ва эркин демократик жамият куриш вазифасини ўз олдимизга қатъий мақсад қилиб қўйганмиз ва бу йўлдан ҳеч қачон қайтмаймиз»¹, – дея таъкидланган. Ушбу дастурий фикр барчамизга Интернет феноменининг ижобий ва салбий жиҳатларини чуқур ўрганишни ва ёшларимизда интернетдан фойдаланиш маданиятини шакллантириш вазифасини юклайди. Зеро, интернет кўплаб минтақавий ва маҳаллий тармоқларни бирлаштирувчи бутун жаҳон компьютер тармоғи, ахборотнинг чексиз дунёси ҳамда фойдаланиш мумкин бўлган хизматларнинг катта тўплами бўлиши билан бирга турли хил ошқора ва ошқора бўлмаган ғоялар тўкнаш келадиган «жанг майдони» ҳамдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» китобининг «Инсон қалбига йўл» бўлимида ёшлар маънавиятининг шаклланишида бадий-эстетик омилларнинг аҳамияти очиқ берилган. Бу эса ўсмирларнинг мафкуравий иммунитетини шакллантиришда иштирок этадиган қатор ижтимоий педагогик омилларни аниқлаб берди. Бунда таълим, мактабдан ташқари муассасалар, мусиқа, театр, адабиёт, кино, оммавий ахборот воситалари, оиланинг роли каттадир.

Ёшларнинг мафкуравий иммунитетини шакллантирувчи омиллар сирасига ҳозирги замон санъатининг кенг тарқалган, оммавий турларидан кино ва телевидение ҳам киради. Улар ўзларида барча санъатларнинг имкониятларини ва илмий-техникавий тараққиётнинг энг янги ютуқларини мужассамлаштирган. Ёшлар би-

¹ **Ислом Каримов.** «Юксак маънавият – енгилмас куч». – Т.: «Маънавият», 2013, 114-б.

лан маънавий-маърифий ишлар жараёнидаги машгулотларнинг самарадорлигини таъминлашда ҳозирги кунда томошабинлар эътиборига ҳавола этилаётган фильмлардан фойдаланиш керак.

Ёшларни маънавий-маърифий ишларнинг нафақат мазмуни, балки шакллари ҳам ўзига жалб қилади. Уларни қаҳрамонлик, романтика ўзига тортиб туради. Уларга сайр-у саёҳатлар, тадқиқот ишлари жуда ёқади.

Оммавий ахборот воситаларида ёшлар учун материаллар таркибини тайёрлашда қатор психо-педагогик талабларни ҳисобга олиши лозим. Бунда жанр, мавзу ранг-баранглиги талабларига риоя қилмаслик шунга олиб келадики, мафкуравий мавзудаги кўпгина материаллар ёш томошабинлар ва тингловчиларнинг сиёсий қизиқишларини ҳар томонлама қондира олмайдилар.

Кенг ёшлар оммасини ташвишлантирувчи масалалар кўпчилик газеталарда ўз вақтида жиддий ёритилмайди, маҳаллий телевидение ва радио студияларда муаммоли ва долзарб ҳаётий эшиттиришлар олиб борилмайди. Натижада, ёшлар газеталарининг «катталар учун» материалларига мурожат қилишга, эшиттиришларни тинглашга мажбур бўладилар. Айримлари чет эл ахборот манбаларига ҳам мурожат қиладилар. Улар эса ёшлар аудиториясининг психологиясидан ва бизнинг оммавий ахборот воситаларининг айрим камчиликларидан унумли фойдаланадилар.

Мисол учун ушбу воситалардан кенг оммалашгани телевидение ҳисобланади. Ўтказилган тадқиқот натижаларига мурожат этадиган бўлсак, ёшлар ахлоқига салбий таъсир кўрсатадиган телекўрсатувлар ўз аксини тонган.

Ана шу камчиликнинг ўрнини тўлдириш мақсадида газеталарда чоп қилинган мафкуравий материалларга

педагогик ишлов бериб фойдаланиш услубини татбиқ қилиш лозим.

Ёшларнинг ёшига оид ўзига хос қизиқишлари хақида гапирганда, биринчи навбатда, уларнинг қахрамонларга бўлган ҳавасларини таъкидламоқ лозим. Бу асарларда катта ёшдаги ўсмирларни инсон руҳининг кучи ва улуғворлиги буюк мақсадлар йўлида қилинган қахрамонликларини тасвирлаш ўзига жалб қилади. Кўтаринкилик ва фидойилик ўсмирларнинг оптимистик дунёқарашини мустаҳкамлаш билан биргаликда ҳис қилиш, қайғудош бўлиш, биргаликда иштирок этиш қувончларини юзага келтиради.

Қарши тарғибот – бу аниқ, мантиқий, мукаммал дастур бўлиб, унда қарши тарғиботга қизиқиш уйғотиш, ёш маърузачининг ўз устида мустақил ишлаши кераклигини англаб етиши, кўрилаётган масаланинг мафкуравий моҳиятини ишонарли равишда асослаб бериши каби кенг кўламдаги ғоявий-тарбиявий масалалар хал қилинади.

Бугунги кунда ахборот мубталолигига чалинган ёшларнинг сони кўпайиб бормоқда. Бу ҳолатни мутахассислар «ахборот очлиги» синдроми деб баҳолашмоқда. Яъни, бу касалликка чалинганлар тинимсиз янгиликларга эга бўлиб турмаса, депрессияга тушиб қолади. Ҳозир интернет клублардан фойдаланаётганларнинг аксарият қисмини мактаб ўқувчилари ташкил этаётганлиги муаммонинг нақадар долзарблигини кўрсатиб туради. Кузатувларимиз интернет клублари фойдаланувчиларининг 71 фоизини 10-16 ёшдаги ўсмирлар ташкил этаётганини кўрсатди.

Айрим ота-оналарнинг фарзанди нима ишлар қилиб юрганидан беҳабарлиги сабабли ўсмирлар вақтини интернет кафеларда ўтказмоқда. Баъзи ота-оналар умуман интернетга кириб кўрмаган. Шунинг учун ҳам фар-

зандларининг интернетдаги салбий ғоялар сиртмоғига тушиб қолаётганини билмайди.

Айниқса, ҳозирда ўсмирлар касаллиги сифатида эътироф этилган лудоманияга¹ чалинмоқдалар. Лудомания, яъни гемблинг деб аталувчи бу иллат – (лудо лотинча «judus» ўйин, кимор ўйинларига паталогик берилувчанлик) кўп ҳолларда кишини такрорланувчи кимор ўйинларида иштирок этишга жалб қилади. Аниқроқ қилиб айтганда, унда бу ўйинлар ўйнаётган субъект устидан ҳукмронлик даражасига чиқади ва натижада ижтимоий, касбий, моддий, оилавий қадриятларнинг пасайишига ва бу қадриятларга масъулият билан ёндошмасликка олиб келади. Илгарилари бундай ўйинлар ўйин автоматларида, казиноларда кузатиларди. Ваҳоланки, улар чиройли жиҳозланган, киши эътиборини торта оладиган ва асосийси катта миқдордаги ютукни бир зумда ютиб олишига ишонтира оларди. Эндиликда бундай ўйинлар интернетда ҳам, on-line тизимида ҳам авж ола бошлади. Олимларнинг кузатувларига асосан бундай ўйинларнинг «мижозлари» Англия ва Уэльснинг 114 та мактаби атрофидаги 12-13 ёшли ўсмирлар орасида ўрта ҳисобда 10000 кишини ташкил қилар экан. Бунда ўсмирлар амалда катталар қандай ўйинларга берилган бўлса, улар ҳам шу ўйинларни ўйнашади.

Интернетдаги бошқа ўйинлар ҳам киши онгини зарарли томонга ўзгартириб юборади. Бундай ўйинларни тарғиб қилувчи сайтлар «Ғоявий вирус» сайтлари деб аталади. Бунга қонхўрлик, ваҳшийлик, ўғрилик, фаҳш, зўравонлик каби иллатларни тарғиб этадиган ўйинларни мисол келтириш мумкин. Интернетдаги фаҳш саҳифаларидан фойдаланган ёшларнинг оила тўғрисидаги тасаввурлари салбий томонга ўзгариб кетиши мумкин. Баъзи ўсмирларнинг ўта асабий бўлиб

¹ <http://www.coinking.narod.ru/atcl/ludomania.html>

қолаётганига ана шундай ўйинлар ҳам сабабдир. Бугунги кунда ёшларни Интернетнинг салбий оқибатларидан асраш масаласи юзасидан қуйидаги тавсияларни бериш мумкин:

Биринчидан, ота-она ўз фарзанди учун масъул эканини ҳис қилиб, унинг нима билан банд эканини билиб туриши лозим.

Иккинчидан, маҳалла – тарбия маскани сифатида кўча-кўйда ёшлар хулқини назорат қилиши керак бўлади.

Учинчидан, таълим муассасаси маъмурияти ёшлар у ердан чиққандан кейин тўғри уйга боряптими ёки бошқа иш қиляптими, буни билиши лозим. Бунинг учун оила, маҳалла, таълим муассасаси ўртасидаги амалий ҳамкорлик кучли бўлиши керак.

Тўртинчидан, Интернет клуб назоратчилари – маъмурлар боланинг компьютерда нима билан шуғулланаётганини назорат қилиб туришлари керак.

Олтинчидан, Интернет клубларни рўйхатга олган муассаса, маҳалла раиси ёки маҳалла ушбу клублар фаолларининг қандай фаолият олиб бораётганини назорат қилиб туриши зарур. Ҳозирда Интернет клублари соат 23 дан кейин ҳам ёшлар билан гавжум бўлади. Сабаби – бу вақтда айрим провайдерлар Интернет клублар учун тармоққа улашда чегирмалар жорий этади. Бундан эса клуб назоратчилари фойда кўради. Ёшлар эса ҳаёсиз веб-саҳифалар, кинофильмлар, клип ва ўйинларга киради. Шунинг учун ҳам Интернет клублари соат 22:00 дан кейин фаолиятини тўхтатишини таъминлаш зарур.

ЁШЛАРДА МАФКУРАВЙЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ БИРЛИГИ ТАМОЙИЛИДАН ФЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИ

Президент Ислон Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» китобида таълим ва тарбия бирлиги тўғрисида шундай дейилади: «...фарзандларимизни мустақил ва кенг фикрлаш қобилиятига эга бўлган, онгли яшайдиган комил инсонлар этиб вояга етказиш – таълим-тарбия соҳасининг асосий мақсади ва вази-фаси бўлиши лозим. Бу эса таълим ва тарбия ишини уйғун ҳолда олиб боришни талаб этади».

Тарбия – ижтимоий аҳамиятга молик эҳтиёжларни шакллантиради. У нафақат хулқ-атвор меъёрлари тўғрисида билимларни эгаллашни, рағбатланиш ёки жазодан қутилиб қолиш учун уларга амал қилишни, балки уларни хагги-ҳаракатларнинг ички меъёрларига айлантириш ва уларга онгли амал қилинишини таъминлаши керак¹.

«Одобнома» дарслиги мазмунини такомиллаш-тириш юзасидан изланиш олиб борган тадқиқотчи И.Мирзиётов шундай ёзади: «Эътикод тарбияси шарқ муҳитида кескин зиддиятлардан холи кечади, Ўзбекистонда айрим бузғунчи ғоялар, ислон динини ниқоб қилиб, сиёсий манфаатларини ёшлар онгига синдиришга ҳаракат қилаётган гуруҳлар сабабли бу шароит

¹ Симонов П., Ершов П.М. Темперамент. Характер. Личность. – М.: Мысль, 1994, 144-б.

мураккаблашмоқда. Бунинг устига ёшларга хос тева-рак-атрофни, ижтимоий, мафкуравий, миллий-маданий соҳаларга дахлдор воқеаларга баҳо беришда ўта оши-риб, ёки камайтириб юбориш, ўжарлик, туйғуларнинг беқарорлигига, бу эса баъзи ҳолларда маҳаллийчилик, миллий худбинлик, нигилизм, мақтанчоқлик, этноцен-тризм кайфиятларининг намоён бўлишига олиб кели-ши ҳам мумкин.

Ана шу салбий оғишларнинг олдини олиш учун болалар эътиқодини қаровсиз қолдирмаслик керак, балки ўз вақтида миллий мафкуравий онглилик, ва-танпарварлик фазилатлари билан омукталаштириш даркор»¹.

Халқимиз азалдан илмий-маънавий мероси тўплан-ган кутубхоналарни кўз қорачиғидек авайлаб-асраш орқали келгуси авлодларни улардан баҳраманд қилишга ҳаракат қилишган. Зеро, ҳар бир тарихий даврда киши-ларнинг баркамол ривожини кутубхоналарда тўпланган интеллектуал меросдан унумли фойдаланишга ҳам боғлиқ. Музейлардаги мавжуд маънавий бойлик ма-даниятини яхшироқ ўрганиш, ўлканинг ранг-баранг табиати ва борлиғидан фахрланиш туйғуларини шакл-лантиришга яқиндан ёрдам беради.

Ёшларда мафкуравий иммунитетни шаклланти-ришнинг муҳим вазифаларидан бири, – ўқувчиларнинг дунёвий, илмий, дунёқарашини шакллантиришдир. Ўқувчилар унинг асосида тарихий тараққиётнинг ривожланиш йўлини, турли ижтимоий ҳодисаларни мустақил англаб, муносабат билдирадидлар. Шу са-бабли ижтимоий-гуманитар фанларни ўтиш ёшларни

¹ И. Мирзиётов. Бошланғич синф ўқувчиларида соғлом эъти-қодни шакллантириш («Одобнома» дарслари мазмунини миллий-диний қадриятлар билан такомиллаштириш мисолида): –Т.: ЎПФИТИ, 2003, 162-б.

тўлқинлантирувчи замонавий ҳаёт саволларига гоёвий нуқтаи назардан ишонарли жавоб бериши зарур.

«Оммавий маданият»нинг ёшлар онгига зарари Президент Ислом Каримов томонидан 1990 йилда кўтарилган эди. «Гап шу ҳақда борар экан, «оммавий маданият» муаммоларига ҳам алоҳида эътибор беришимиз лозим. Айрим кишиларда ялло қилиб яшаш, зўравонлик, ҳаром-харишлик руҳи ҳукмрондир. Баъзан одобсизлик, беҳаёлик, кўнгилни айнитар даражадаги намоёишлардан одамларнинг фифони ошмоқда. Улар асрий анъаналаримиз, диёнат, виждон, одоб борасидаги халқ удумлари оёқ ости қилинаётганини айтиб, бизни муҳофаза этинг, демоқдалар»¹.

Шунингдек, «оммавий маданият» таъсири натижа-сида ўзбек санъатида ҳам сезиларли ўзгаришлар со-дир бўлмоқда. Бу ҳақда юртдошларимизнинг фикрига кулоқ соладиган бўлсак: «Кундан-кунга санъаткорла-римизнинг илҳомлари жўшиб янгидан янги клиплар-ни томошабинларга тақдим этишмоқда. Ҳаммаси ўз услубига хос. Бири кўшиққа умуман мос бўлмаган кадрлар билан тўла бўлса, яна бошқаси қизларнинг қилпанглаб рақсга тушиши ва ҳаммасидан аянчлиси, ётоқхонадаги диван устида тасвирга тушириш сира урфдан қолмаяпти»².

Кейинги йилларда Ўзбекистоннинг аудио-ви-део маҳсулотлар ва ахборотлар алмашиш бозорида халқимизнинг миллий менталитетига, ахлоқий қараш-лари ва умуминсоний қадриятлар меъёрларига асло тўғри келмайдиган, яъни қонунчиликка зид тарзда бу-зиб дубляж қилинган маҳсулотлар кўпайиб кетмоқда. Хорижий мамлакатларда ишлаб чиқарилган «Шрек»,

¹ **Ислом Каримов.** Ўзбекистон мустақилликка эришиш осто-насида. – Т.: «Ўзбекистон», 2011, 222-б.

² <http://uzbekona.uz>. 2011.06.12

«Шрек-2», «Мадагаскар», «Ёввойилар» каби мультфильмлар ва «Такси-4» сингари бадий хамда анимацион фильмлар шулар жумласидандир. Улар ўзбек тилига «гоблин» услубида дубляж қилинган бўлиб, воқеа ва сюжетлар ривожига аслига нисбатан ахлоқсиз, кўпол «кўча сўзлар», сленглар ёрдамида нотўғри талқин этилган. Ички бозорларга ноқонуний равишда сотувга чиқариб юборилган бундай маҳсулотлар айрим телеканаллар орқали кенг оммага намойиш этилиши ҳоллари ҳам кўп бора кузатилган.

Шахсий, ҳаётий тажрибанинг камлиги, санъатга фақат лаззатланиш воситаси деб қараш, юзаки англаш кўпинча ижобий ва салбий ҳодисаларни чалкаштириб тасаввур қилишга, ғоявий ёт, бетайин ҳаракатларни ҳақиқий бадий қадриятлардан устун қўйишга олиб келади. Бу тасаввурлар шахслараро мулоқотда такрорланаверса, мустаҳкамланади, тенгқурлар фикрлари билан қўллаб-қувватланади. Таълим муассасаларида ёшларда мафкуравий иммунитетнинг шакллантирилиши икки вазифани бажариши керак. Биринчидан, у ўқувчиларнинг тоталитаризм иллатидан холи бўлган мафкуравий қарашлари системасини шакллантириши лозим. Иккинчидан, бугун давлат олиб бораётган сиёсатнинг тамойил ва йўналишларини, турли мафкуралар, ғоявий таҳдидлар моҳиятини тушунтириши даркор. Шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарини ўрганиш бўйича ёшларга маънавий таҳдидлар тўғрисида аниқ маълумотлар берилишини таъминлаш юзасидан ёшлар қалби ва онгига таъсир кўрсатаётган маънавий таҳдидлар, уларнинг мазмун-моҳияти, етказадиган зарари ва келтириши мумкин бўлган оқибатларини изоҳлаб берувчи жадвални тавсия қилиш мумкин.

**Ёшлар қалби ва онгига таъсир кўрсатаётган маънавий таҳдидлар, уларнинг
мазмун-моҳияти, етказадиган зарари ва оқибатлари**
(Президент Ислам Каримовнинг «Юксак маънавият – энгилмас куч» китоби асосида)

Т/р	Мазмун-моҳияти	Мазмун-моҳияти	Оқибатлари
1.	«Оммавий маданият»	<p>Бизга четдан кириб келаётган, маънавиятимиз, маданиятимиз, миллий қадриятларимизга мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубан иллатларни ўз ичига олган иллатлар йиғиндиси.</p> <p>«Оммавий маданият» деган никоб остида ахлоқий бузқлик ва зўравонлик, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлардир.</p> <p>Коммунистик мафкура ва унинг ахлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган ғоявий бўшлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган «оммавий маданият» ёпирилиб кириб келиши мумкинлигини унутмаслик керак.</p>	<p>«Оммавий маданият» одамларнинг дидини юксалтиришга, миллий ва жаҳон санъатининг мумтоз асарларини тушунишга ёрдам бермайди, балки улардан узоқлаштиради. Ўзбекистонликларга хос юксак бадиий дидни ўртамиёна, оммабоп, «бизга шу ҳам бўлаверади», – дейдиган даражагача тушириб, пасайтириб юбориши мумкин.</p> <p>Табиийки, «оммавий маданият» деган никоб остида ахлоқий бузқлик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди.</p>

24

2.	Миссионерлик, прозелитизм	<p>Миссионерлик – (лот. юбориш, топширик) – бир динга эътиқод қилувчи халқлар орасида бошқа бир динни тарғиб қилиш. Диний миссия – черков талқинида – элчилик топшириқларини бажариш, муайян динни бошқа диний эътиқоддаги кишилар орасида тарқатиш;</p> <p>Шу орқали уларни иқтисодий, сиёсий ва маънавий жиҳатдан бошқа давлатлар таъсир доирасига тушириш; халқлар ўртасида ўз эътиқодига шубҳа уйғотиш, ишонч ва эътиқодидан воз кечишга олиб келиш.</p>	<p>Миссионерлар домига тушган кимсалар ўз тилидан, динидан, оиласидан, хаттоки ватанидан айрилиши мумкин.</p>
3.	Ахлоқсизлик фалсафаси, фаҳш зўравонлик тарғиботи	<p>Эгоцентризм яъни, ахлоқсизлик, худбинликнинг бир кўриниши бўлиб, фақат ўзини, ўз манфаатларини ўйлаб яшаш, бошқа ҳеч нарсага тан олмаслик.</p> <p>Унинг журнал, «кўпик опералар», прайм тайм телекўрсатувларида аёлларнинг ишқий романлари, секс, жаҳолат мадҳ этилади.</p>	<p>Етказадиган зарари нуқтаи назаридан бу иллат жаҳолат ва ақидапарастликдан асло қолишмайди. Ҳозирги вақтда ахлоқсизликни маданият деб билиш ва аксинча, асл маънавий қадриятларни менсимасдан, эскилик сарқити деб қараш ёшлар тарбиясига катта хавф солмоқда ва кенг тарқалиб бормоқда.</p>

25

4.	Диний ақидапарастлик	Диний мутаассиблик. Унга хос бўлган хусусият – мурасизликдир. Диний ақидапарастлар ўзгариш ва янгиликларга қарши кураш олиб борадилар, ҳақиқий ниқобларини яшириш учун ўзларини гўё диннинг софлиги учун курашаётганлар қилиб кўрсатадилар. Уларнинг назарида фақат ўзлари ҳақ, бошқалар эса мутлақо ноҳақ. Шунинг учун ўзларида мавжуд «ҳақиқат»ни бошқаларга ёймоқчи бўлади. Соғлом фикр юритувчилар бунга кўнмаса, унда зўрлик билан бу фикрни ўтказмоқчи бўлади.	Ақидапарастлик иллатлари: юрт барқарорлигини бузиши, илмсиз, муте кишиларни ўз томонига ағдариб олиши, диндорларни «ҳақиқий» ва «сохта»га ажратиш, улар орасига нифок солиши, мусулмон ва мусулмон бўлмаган шахслар орасида ҳар хил ихтилофларни келтириб чиқариши мумкин.
5.	Миллий кадриятларимизга нописандлик	Биз жамоа, маҳалла бўлиб, бир-бирига меҳр-оқибатли бўлиб яшайдиган инсонлармиз. Чет элдаги баъзи бир сиёсатчи ва арбоблар бизнинг кадриятларимизга беписандлик билан қараб, бизга ақл ўргатишга, азалий ҳаёт тарзимиз, руҳий дунёмизга ёт бўлган қарашларни мажбурий жорий этишга уринмоқда.	Бундай таҳдид ҳолати кадриятларимизнинг топталишига олиб келиши мумкин.
6.	Ахборот хуружлари	Оммавий ахборот воситалари томонидан аҳолининг ахборотга бўлган эҳтиёжини қондиришдаги чалғитувчи усуллардан фойдаланиш. Дезинформация, мақсадли, агрес-	Ахборот хуружи аслида ахборот урушидир. Аҳолининг норозилигини келтириб чиқаради. Матбуот мухлисларининг, аҳолининг норозилигини йўналтириш эса

		сив руҳдаги информацияни тарқатиб аҳоли дунёқарашини нотўғри йўналишга солиб юбориш, тарихий ҳақиқатга хилоф ахборотлар тарқатиш.	маълум сиёсий мақсадларга эришиш имконини беради.
7.	Сотувдаги айрим товарлар, Интернет тизимининг салбий таъсири	Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки бозорлардаги видеофильмлар, дисклар, радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ҳам рангбаранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Интернет тизимининг салбий таъсири порнографик, жоҳиллик, жангарилик, шахвонийлик ғоялари тарғиботида намоён бўлмоқда.	Бир қарашда арзимас бўлиб туюладиган кичкина хабар ҳам ахборот оламидаги глобаллашув шиддатидан куч олиб, кўзга кўринмайдиган, лекин зарарини ҳеч нарса билан қоплаб бўлмайдиган улкан зиён етказиши мумкин.
8.	«Демократияни олға силжитиш»	Бугунги кунда халқаро майдонда турли сиёсий кучлар ўзининг миллий ва стратегик режаларига эришиш учун «Эркинлик ва демократияни олға силжитиш» ниқоби остида амалга ошираётган, узоқни кўзлаган сиёсатнинг асл моҳияти ва мақсадларини ўз вақтида сезиш, англаш катта аҳамият касб этади.	Бу борада айрим қудратли давлатлар томонидан муайян мамлакатларга, авваламбор, ерости, ерусти бойликларига эга бўлган ҳудудларга нисбатан олиб борилаётган ана шундай ғаразли сиёсатни дунёнинг айрим минтақаларида тинч ҳаётнинг издан чиқиши, ҳокимият тепасига айнан ўша давлатларнинг манфаатларига хизмат қиладиган кучларнинг келиши билан боғлиқ мисолларда кўриш мумкин.

Кейинги вақтда замонавий илм-фан ютуқлари, технологияларга асосланган, жумладан, маълумотларни онг ости тузилмаларига сингдириш механизмидан кенг фойдаланилмоқда. Ўз - ўзидан, табиий равишда кечадиган исталган одам ёки ҳайвонда бирор-бир нарса ёки ҳодисага нисбатан майлини юзага келтирувчи психологик механизмнинг ишлаш тартиби ўта оддий бўлиб, бир жинс, бир хил мазмун ёхуд шаклдаги нарса ёки ахборотни кетма – кет уч мартадан кўн кўрсатиш ва эшиттириш аввалдан қутилган самарали натижаларни беради. Ёшларга кўрсатилган мақсадли таъсир эса онг ости тузилмаларида муайян вақт мобайнида тўпланган маълумотларни тасдиқлаш ёки инкор этиш жараёнларининг бошланишига, бошланганда ҳам ўзига хос автоматик тарзда, яъни инсон иродасидан ташқари ҳолда бошланиб кетишига асос бўлади. Бу ерда мотив, яъни нимага ўсмир кўпроқ мойил бўлганлиги ҳам муҳим роль ўйнайди. Ўсмир айниқса, ўзи хоҳлаган нарсанинг тасдиғига эришишга интилади. Шу боисдан ҳам, бузғунчи ғоялар қайси маълумотлар беришдан ҳам кўра, уларни қандай тарзда етказиш, асосан суҳбатдошда хоҳиш, майл уйғотишга катта эътибор қаратадилар.

Ёшлар онги, тафаккурига уч ва ундан ортиқ марта кўрсатилувчи мафкуравий таъсир табиий равишда олинган янги маълумотлар фикрларни ўйлашга, ўйлаш эса уларни тасдиқлаш ёки рад этишга бўлган онг остида психо-физиологик жараёнлар бошланишига туртки беради. Агар ёшларда мазкур фикр-қарашлар (диний эътиқод, ахлоқий позициялар) хусусида аввалдан шакллантирилган тушунчалар бўлса, янги маълумотлар аввалги маълумотлар билан қиёсланади ва аксарият ҳолларда сингдирилувчи ғояларни инкор этувчи натижалар юзага келади. Агар ёшларда янгидан сингдирилувчи маълумотлар хусусида муайян маърифий

тайёргарлик, тушунча ва тасаввурлар бўлмаса, янги маълумотларни ҳаётий ақида, эътиқодий ёндошув сифатида қабул қилиш, уларни қалбан тасдиқлашга бўлган мойиллик устунлик қила бошлайди. Тасдиқлаш асосида қабул қилинган эътиқод, ғоялар ўзлаштирилгач, уларни ташқи таъсирлардан ҳимоялаш механизми ишга тушиб кетади. Мазкур жараён янада самарали кечиши учун эса, миссионерлар (улар хоҳ «Хизбуттаҳрир», хоҳ «ваҳобийлик», хоҳ «акромийлар», «евангелистлар», «Иегово гувоҳлари» ва ҳ.к. бўлишдан қатъи назар) ўз қурбонларида ўзига хос «мафкуравий иммунитет»ни таркиб топтиришга уринмоқдалар.

Маънавий-маърифий ишлар жараёнининг энг асосий хусусиятлари – бу унинг яхлитлиги, тизимлилиги, даврийлиги ва технологиявийлигидир. Яхлитлик деганда тарбиялаш ва ўқитиш жараёнлари, шунингдек, шахсни ривожлантириш ва шакллантириш жараёнларининг ажралмас бирлиги тушунилади.

Зеро, бу ҳақда Юртбошимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек: «Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси»¹. Бу эса иккала жараённинг ҳар бирига хос хусусиятини, моҳиятини, бирининг бошқасига таъсири натижасида ўзгаришини англаб етишга ёрдам беради. Масалан, тарбия мақсади унинг мазмунини белгилаб беради, тарбияланганлик даражаси эса тарбиялаш усулларини танлашга таъсир кўрсатади ва ҳ.к.

Модомики, таълимни тарбиядан ва тарбияни таълимдан ажратиб бўлмас экан, мактабни оиладан, оилани мактабдан айри ҳолда кўриш ҳам мумкин эмас.

Ҳар бир маҳаллада барчага намуна бўлишга лойиқ оилаларимиз бор. Бундай оилаларда вояга етган, тар-

¹ **Ислом Каримов.** «Юксак маънавият – енгилмас куч», – Т.: «Маънавият», 2013, 62-б.

бия топган фарзандлар эл-юрт хизматида эканликлари, феъл-атворлари, амаллари билан доимо ота-оналари, оилалари, маҳаллаларига, мамлакати ва халқига шараф олиб келаётганликлари билан ҳамманинг диққат-эътиборини тортади.

Президентимиз айтганидек, оила соғлом экан – жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан – мамлакат барқарордир.

Дарҳақиқат, бу – ҳаммамиз учун дастуриламал бўлишга муносиб ғоя. Барчамиз шу ва шу каби улуғ ва эзгу ғоялар атрофида бирлашишимиз, шу мақсадлар сари интилишимиз керак.

Республикамызда ёшларни илм-маърифатли, турли соҳаларда етук мутахассис, жисмонан баркамол инсон бўлиб етишишга кенг шароитлар яратиб берилган. Мазкур имкониятлардан тўла-тўкис фойдаланиш, жамият ва давлат учун фидокор шахс бўлиш ҳар бир ёшнинг бурчидир. Бунинг учун эса, улар аввало, дунёвий ва касб фанларини чуқур ўзлаштириш, шунингдек, ўзбек халқининг меҳнатсеварлик, оилани муқаддас билиш, инсонларга меҳрибонлик, дўстларга садоқат, ватанпарварлик каби тарихан эъзозлаб келинаётган қадриятларни ўзида шакллантириши талаб этилади. Зеро, ёшларимиз учун мамлакат суверенитети, территориял бирлиги ҳамда мустақил сиёсат юритиш ҳуқуқини мустаҳкам ҳимоя қилувчи фуқаро бўлиш, ўзларида миллий анъана ва халқимиз менталитетига ёт ғояларга нисбатан мафкуравий қобикни шакллантириш шарофли ва масъулиятли бурч ҳисобланади.

МУНДАРИЖА

Кириш.....	3
Мафкуравий таҳдид шакллари	6
Ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш омиллари	14
Ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришда таълим ва тарбия бирлиги тамойилидан фойдаланиш самарадорлиги	20

Ш. АКРАМОВА, Н. САЛОМОВ

ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Тошкент «Маънавият» 2015

*Мухаррир Б. Умаров
Мусаввир Ш. Соҳибов
Мусахҳиҳ О. Пардаев*

Компьютерда тайёрловчи И. Аҳмедов

Лицензия АИ №189, 10.05.2011 й. да берилган. Босилган 20.05.2015 й. да
рухсат этилди. Бичими 84x108 $\frac{1}{32}$. Таймс гарнитураси. Офсет босма
усулида босилди. Шартли б. т. 1,68. Нашр т. 1,98. 1000 нусха.
Буюртма № 15-61. Нархи шартнома асосида.

«Маънавият» нашриётида чоп этилди. 100047. Тошкент,
Тараққиёт 2-беккуча, 2-уй. Шартнома 24–15.

ISBN 978-9943-04-245-2

9 789943 042452

Manaviyat